

بین پیشرفت اقتصادی کشورها و گسترش بازار بورس آن‌ها چه رابطه‌ای وجود دارد؟

محل ارتباط عرضه‌کنندگان و تقاضاکنندگان سرمایه

اغلب مردم

پس اندازه‌هایی دارند و مایلند آن‌ها را در اموری که سود مناسبی داشته باشد، به کار گیرند. از سوی دیگر، ایجاد واحدهای تولیدی و بازرگانی به امکانات، سرمایه و تخصص نیاز دارد ولی بیش‌تر افراد به تنهایی امکانات و سرمایه‌ی لازم و تخصص و توان انجام دادن این کار را ندارند.

صاحبان واحدهای تولیدی و مراکز تجاری نیز برای تأسیس این گونه واحدها و گسترش دادن فعالیت‌های خود به منابع مالی نیازمندند. در قدیم، تنها راه تأمین منابع مالی این واحدهای تولید و مراکز، بانک‌ها بودند که از محل سپرده‌های مردم وام موردنیاز مراکز تجاری و تولیدی را تأمین می‌کردند. صاحبان این مراکز پس از دریافت وام و انجام دادن فعالیت تجاری یا تولیدی خود، بهره و اصل وام دریافتی را به بانک برمی‌گرداندند. رفته‌رفته در روند تکامل تأمین مالی، شیوه‌ی مناسب‌تری ابداع شد و آن تأمین مالی از طریق صدور اوراق بهادار بود. در این روش، مراکز تجاری و بازرگانی به جای این که از بانک وام بگیرند، وام را به‌طور مستقیم از مردم دریافت می‌کنند. به این ترتیب، بانک‌ها که نقش واسطه‌ای دارند حذف می‌شوند. در نتیجه، هم سود بیش‌تری عاید مردم — یعنی وام‌دهندگان — می‌شود و هم مراکز تجاری و تولیدی برای بازپرداخت وام هزینه‌ی کم‌تری صرف می‌کنند. از جمله پیامدهای مطلوب این روش، افزایش انگیزه‌ی مردم برای سرمایه‌گذاری است؛

زیرا در این حالت، مردم در سرمایه و سود شرکت‌ها شریک می‌شوند. با استفاده از این روش، سرمایه‌های اندک مردم جمع‌آوری می‌شود و در قالب منابع قابل توجه، سرمایه‌ی

شرکت‌های سهامی را تأمین می‌کند. این کار مهم از طریق بورس انجام می‌شود. بورس مرکزی مطمئن است که بین عرضه‌کنندگان و تقاضاکنندگان سرمایه تماس برقرار می‌کند و از این طریق، زمینه‌ی جمع‌آوری و به‌کارگیری سرمایه را فراهم می‌آورد.

بازار بورس

به‌طور کلی، به مکانی که کار قیمت‌گذاری و خرید و فروش برخی از کالاها و اوراق بهادار در آن‌جا انجام می‌گیرد، بازار بورس می‌گویند. در این‌جا برای آشنایی بیشتر شما، بورس کالا و بورس اوراق بهادار را معرفی می‌کنیم.

بورس کالا: به بازاری که در آن کالا یا کالاهای معینی مورد معامله قرار می‌گیرند، بورس کالا می‌گویند. معمولاً این‌گونه بازارها را به نام کالایی که در آن‌ها معامله می‌شود، نام‌گذاری می‌کنند. در بورس‌های کالا بیش‌تر کالاهای واسطه‌ای و مواد خام و اولیه مثل گندم، جو، قهوه، کاکائو، آهن، مس، زغال‌سنگ، نفت، پنبه، چرم و برخی مواد شیمیایی مورد معامله قرار می‌گیرند.

البته این کالاها در بازار بورس کالا به شکل انبوه موجود نیستند و تنها نمونه‌هایی از آن‌ها در این مراکز نگهداری می‌شود.

بورس اوراق بهادار: به بازار رسمی و دائمی که در محلی معین تشکیل می‌شود و در آن اوراق بهادار مورد معامله قرار می‌گیرند، بازار بورس اوراق بهادار گفته می‌شود. برای آشنایی شما با این بازار، نخست اوراق بهادار را معرفی می‌کنیم.

فعالیت ۷-۳

چند بازار بورس معروف دنیا را نام ببرید.

اوراق بهادار

منظور از اوراق بهادار، اوراقی است که برای تأمین منابع مالی صادر می‌شود و به چهار دسته‌ی کلی تقسیم می‌گردد:

۱- اوراق سهام،

۲- اوراق قرضه،

۳- اسناد خزانه،

۴- اوراق مشارکت.

۱- اوراق سهام: سهم^۱ ورقه‌ی قابل معامله‌ای است که بر روی آن اطلاعاتی شامل: میزان مشارکت، تعهدات و منافع صاحب سهم در یک شرکت سهامی درج شده است.

۱- بر روی ورقه‌ی سهم موارد زیر درج می‌شود:

نام شرکت و شماره‌ی ثبت آن، مبلغ سرمایه‌ی ثبت شده و سرمایه‌ی پرداخت شده، تعیین نوع سهم، مبلغ

اسمی سهم و مقدار پرداخت شده‌ی آن به حروف و عدد.

مطالعه‌ی آزاد

سهام منتشر شده توسط شرکت‌ها انواعی دارد که عبارت‌اند از: اوراق سهام عادی، سهام ممتاز، سهام مؤسس و سهام با حق چند رأی که در ادامه به معرفی هر یک می‌پردازیم.

الف) اوراق سهام عادی: دارندگان این نوع اوراق سهام – که به آن اوراق سهام معمولی نیز گفته می‌شود – با سهم مساوی از حقوق و امتیازات واحدی برخوردارند. اکثریت سهام شرکت‌ها به صورت سهام عادی است و به همین دلیل، معمولاً صاحبان این نوع سهام کنترل مدیریت شرکت‌ها را در دست دارند. ب) سهام ممتاز: سهام ممتاز سهامی هستند که از نظر دریافت سود پیش از سهام عادی قرار می‌گیرند. این نوع سهام دارای بهره‌ی از قبل تعیین شده هستند و شرکت‌ها طبق قرارداد موظف‌اند سود حاصل را قبل از دارندگان سهام عادی، به صاحبان سهام ممتاز پرداخت کنند.

پ) سهام مؤسس: سهام مؤسس سهامی است که در ازای زحمات مؤسسان پس از تصویب مجمع عمومی به آن‌ها داده می‌شود. دارندگان این نوع سهم در اداره‌ی امور شرکت حقی ندارند و فقط پس از پرداخت سود سهام، بهره‌ای به آن‌ها تعلق می‌گیرد.

ت) سهام با حق چند رأی: سهام با حق چند رأی، سهامی است که حق رأی آن بیش از سهام عادی است و در مجامع عمومی شرکت، هر قطعه‌ی آن بیش از یک رأی دارد.

شرکت سهامی

شرکت سهامی شرکتی است که برای انجام امور تجاری از چند نفر یا عده‌ی زیادی تشکیل می‌شود و سرمایه‌ی آن متشکل از سهام هم ارزش است. سهام این گونه شرکت‌ها معمولاً در بازار بورس به فروش می‌رسد و افراد با خرید سهام در سود و زیان شرکت سهیم می‌شوند.

صاحبان سهام به اندازه‌ی مبلغی که سهم خریده‌اند، در قبال شرکت مسئولیت دارند.

بدیهی است کسانی که دارای سهام و در نتیجه سرمایه‌ی بیش‌تری هستند، مسئولیت بیش‌تری نیز دارند. شرکتی که خواستار پذیرش در بورس است و شرایط لازم را نیز دارد، می‌تواند تقاضای پذیرش خود را به همراه مدارک موردنیاز به دبیرخانه‌ی هیئت پذیرش اوراق بهادار ارائه کند.

هیئت پذیرش پس از بررسی دقیق وضعیت مالی شرکت، نسبت به پذیرش یا رد تقاضای آن اقدام خواهد کرد. شرکت‌هایی که سهامشان در بورس پذیرفته شود، از مزایا و معافیت‌های مالیاتی خاصی برخوردارند. شرکت‌های سهامی به دو نوع سهامی عام^۱ و سهامی خاص^۲ تقسیم می‌شوند.

۲- اوراق قرضه: اوراق قرضه سندی است که طبق آن صادرکننده به خریدار بدهکار می‌شود. این سند دارای سررسید است و مبلغ آن در زمان سررسید به وسیله‌ی صادرکننده پرداخت می‌شود.

این اوراق دارای کوپن بهره هستند و بهره‌ی آن‌ها در فواصل زمانی معین توسط بانکی که نمایندگی صدور اوراق را دارد، پرداخت می‌شود. از نظر سررسید، اوراق قرضه به سه دسته‌ی کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت تقسیم می‌شوند. سررسید اوراق کوتاه مدت بین ۱ تا ۵ سال، سررسید اوراق میان‌مدت بین ۵ تا ۱۰ سال و سررسید اوراق بلندمدت معمولاً بیش از ۱۰ سال است.

۳- اسناد خزانه: اسناد خزانه اوراق بهادار کوتاه مدتی هستند که توسط دولت صادر می‌شوند. سررسید این اسناد سه ماهه، شش ماهه و یک ساله است. اسناد خزانه کوپن بهره ندارند و در زمان فروش، دولت آن‌ها را ارزان‌تر از مبلغ اسمی به خریداران می‌فروشد. برای مثال، اگر مبلغ اسمی اسناد خزانه‌ی یک ساله ۱۰۰۰ تومان باشد، ممکن است دولت هنگام فروش آن را به مبلغ ۹۰۰ تومان به خریدار بفروشد. زمان سررسید نیز خریدار همان مبلغ ۱۰۰۰ تومان را دریافت خواهد کرد. مهم‌ترین ویژگی اسناد خزانه بدون

۱- شرکت سهامی عام شرکتی است که مؤسسان آن، قسمتی از سرمایه‌ی شرکت را از طریق فروش سهام به مردم تأمین می‌کنند. در این نوع شرکت‌ها، صاحبان سهام می‌توانند سهام خود را بفروشند و در واقع مالکیت خود را به دیگران منتقل کنند.

۲- شرکت سهامی خاص شرکتی است که تمام سرمایه‌ی آن در موقع تأسیس، توسط مؤسسان تأمین شده است.

خطر (بدون ریسک) بودن آن‌هاست.

۴- اوراق مشارکت^۱: دولت، شهرداری‌ها و شرکت‌های دولتی و خصوصی به منظور تأمین اعتبار طرح‌های عمرانی در کشور اوراق مشارکت منتشر می‌کنند.

تهیه‌ی دستورالعمل اجرایی و مقررات ناظر بر انتشار اوراق مشارکت در ایران برعهده‌ی بانک مرکزی است. طبق دستورالعمل بانک مرکزی، اوراق مشارکت اوراق بهاداری است که با مجوز بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران برای تأمین بخشی از منابع مالی موردنیاز طرح‌های سودآور تولیدی و خدماتی (به استثنای امور بازرگانی) در چارچوب عقد مشارکت مدنی^۲، توسط سازمان مجری منتشر می‌شود.

در هر ورقه‌ی مشارکت، میزان سهم‌دارنده‌ی آن مشخص شده است. تفاوت اوراق مشارکت و اوراق قرضه این است که در اوراق مشارکت وجوه دریافتی حتماً باید در طرح‌های مشخص تولیدی، عمرانی یا خدماتی به کار گرفته شود اما در اوراق قرضه برای وام‌گیرنده محدودیت خاصی وجود ندارد.

فعالیت ۸-۳

درباره‌ی هر یک از موارد زیر از جهت سوددهی بیش‌تر و خطر (ریسک) کم‌تر بحث کنید.

- ۱- خرید اوراق مشارکت
- ۲- خرید اوراق قرضه
- ۳- خرید سهام شرکت‌های عضو بورس
- ۴- خرید اسناد خزانه

تأثیر بورس بر اقتصاد جامعه

فعالیت‌های بورس در اقتصاد جامعه آثار و نتایج

بسیاری دارد که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:

- از طریق جذب و به کار انداختن سرمایه‌های راکد، حجم سرمایه‌گذاری را در جامعه بالا می‌برد.

۱- در جامعه‌ی ما به دلیل پرهیز از ربا، که اوراق قرضه مشتمل بر آن است، این طرح ابتکاری ایجاد شده است.

۲- مشارکت مدنی در صفحات قبل توضیح داده شده است.

- بین عرضه‌کنندگان و تقاضاکنندگان سرمایه ارتباط برقرار می‌کند و معاملات بازار سرمایه را تنظیم می‌نماید.
- با قیمت‌گذاری سهام و اوراق بهادار تا حدودی از نوسان شدید قیمت‌ها جلوگیری می‌کند.
- با تشویق مردم به پس‌انداز و به‌کارگیری پس‌اندازها در فعالیت‌های مفید اقتصادی در کاهش نرخ تورّم مؤثر است.
- بورس و فعالیت‌های مربوط به آن سرمایه‌های لازم را برای اجرای پروژه‌های دولتی و خصوصی فراهم می‌آورد.

مطالعه‌ی آزاد

بازار بورس در ایران

اگرچه اندیشه‌ی ایجاد بازار بورس در ایران به سال ۱۳۱۵ شمسی برمی‌گردد اما قانون بورس اوراق بهادار تهران در سال ۱۳۴۵ تصویب شد. براساس این قانون، بانک مرکزی موظف شد تا برای شروع کار مؤسسه‌ی بورس و تهیه‌ی آیین‌نامه‌های اجرایی آن اقدام کند.

بورس اوراق بهادار تهران در سال ۱۳۴۶ با عرضه‌ی سهام بانک توسعه‌ی صنعتی شروع به کار کرد و تا سال ۱۳۵۷ تعداد ۱۰۲ شرکت به عضویت آن درآمدند.

در سال ۱۳۵۷ به علت مملی شدن بسیاری از شرکت‌ها، بورس تهران با رکود روبه‌رو شد و قیمت

سهام به شدت سقوط کرد. در سال ۱۳۶۸، با واگذاری سهام کارخانه‌ها به عموم مردم مجدداً بازار بورس تهران فعال شد؛ به طوری که حجم معاملات انجام شده در این سال به حدود ۱۱ میلیارد ریال رسید. این روند در سال ۱۳۶۹ نیز ادامه یافت؛ تا جایی که در شش ماهه‌ی اول این سال حجم مبادلات انجام شده نسبت به دوره‌ی مشابه سال قبل حدود ۶ برابر شد. در سال ۱۳۷۰ به علت عرضه‌ی سهام جدید روند رشد قیمت سهام کاهش یافت.

بورس اوراق بهادار هم‌اکنون نیز فعال است و حجم مبادلات آن در سال ۱۳۷۸ معادل ۵,۲۴۳ میلیارد ریال بوده است^۱.

۱- منبع: گزارش آماری بورس اوراق بهادار تهران

پرسش

- ۱- نقش بورس و نقش بانک را در اقتصاد جامعه با هم مقایسه کنید.
- ۲- بورس چگونه می‌تواند از نوسان شدید قیمت‌ها جلوگیری کند؟
- ۳- در بورس کالا، چه نوع کالاهایی مورد معامله قرار می‌گیرد؟
- ۴- تفاوت سهم عادی و ممتاز چیست؟
- ۵- تفاوت اوراق قرضه و اسناد خزانه چیست؟
- ۶- کدام دسته از اوراق بهادار خطر ریسک ندارد؟ چرا؟
- ۷- اوراق مشارکت به چه منظور منتشر می‌شود؟
- ۸- علت رکود بازار بورس تهران در سال ۱۳۵۷ و رونق مجدد آن در سال ۱۳۶۸ چه بود؟